

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

MIHAI DUMITRESCU — **Conducerea colectivă în unitățile economice de stat** — București, Edit. științifică și enciclopedică, 1977

În peisajul actual al literaturii de specialitate privind conducerea colectivă, apariția în Editura științifică și enciclopedică a lucrării lui Mihai Dumitrescu *Conducerea colectivă în unitățile economice de stat*, constituie — privită cel puțin din punctul de vedere al umplerii unui gol de mult resimțit — un eveniment editorial.

Propunându-și să prezinte elementele fundamentale ale sistemului de conducere practicat în țara noastră, autorul a ambioționat să ofere printr-o tratare aproape exhaustivă a problematicii generate de conducerea colectivă a unităților economice de stat, un ghid practic folositor specialiștilor care lucrează în domeniul managementului, cadrelor de conducere și celorlalți participanți la conducerea colectivă.

Volumul se deschide cu un capitol introductiv intitulat *Conducerea colectivă și perfecționarea acesteia în concepția PCR*, destinat precizării locului ocupat de această formă de conducere în ansamblul proceselor economico-sociale din țara noastră.

Autorul analizează în acest context fundamentele instaurării și dezvoltării democrației economice sociale, necesitatea, avantajele și eficiența aplicării principiului muncii și conducerii colective în unitățile economico-sociale, precum și perfectionările recente în conducere colectivă.

Demersul lui Mihai Dumitrescu insistă asupra schimbărilor calitative ce se impun în activitatea de conducere colectivă, dintre care un loc important ocupă imbinarea în cadrul acestei forme de conducere a responsabilității individuale și sociale, necesitatea controlului social general pe care trebuie să-l exercite colectivitatea unității respective asupra activității de conducere, adeziunea generală la nou, devansarea prin pregătire a complexității fenomenelor economice s.a.m.d.

În continuare, autorul abordează o gamă largă de probleme ce pot fi clasificate după tipul de caracteristici ce sint cercetate. Astfel, abordând activitatea de conducere din punct de vedere structural, Mihai Dumitrescu analizează unele aspecte privind *Organizarea conducerii colective* (Cap. II) și problemele legate de *Conducătorul unității și organismele de conducere colectivă* (Cap. IV).

Analizind mecanismul de conducere și organizare al unităților economice din țara noastră, în cadrul căruia un element esențial îl constituie structurarea pe cele trei nivele — întreprindere — centrală industrială — minister economic, autorul acordă un spațiu larg prezentării trăsăturilor definitorii ale acestui sistem, descrierii tipurilor (formelor) de organizare a centralelor industriale, analizei componentelor sistemului reprezentând o unitate economică și delimitării funcțiunilor pe nivele de organizare, efectuind totodată o caracterizare generală a conținutului acestor funcții pe categorii de unități.

În ceea ce privește analiza organelor de conducere colectivă (Consiliul oamenilor muncii, biroul său executiv și adunarea generală a oamenilor muncii), autorul oferă o transcriere sistematizată a prevederilor Legii nr. 11/1971 cu privire la organizarea și conducerea colectivă. De asemenea, Mihai Dumitrescu își axează eforturile asupra operației de delimitare a categoriilor de atribuții și competențe exercitate de la fiecare nivel de conducere colectivă, precum și asupra mecanismelor relațiilor întreprindere-centrală industrială-minister economic, în domeniile cercetării, dezvoltării și producției.

Pentru a nu rămâne însă la stadiul teoretic, autorul consideră necesară o investigare asupra sistemului de lucru și asupra relațiilor dintre organele de conducere colectivă și alte forme de conducere și control: comisiile organizațiilor sindicale, consiliul de control munclor și comisiile pe domenii.

În acest scop autorul prezintă rezultatele unei cercetări empirice pe „un caz concret a activității organelor de conducere colectivă dintr-o mare întreprindere” (p. 43).

Dincolo de faptul nu lipsit de importanță că autorul a omis să precizeze un „amănunt” — la ce întreprindere a avut loc investigația — subliniem că analiza respectivă se rezumă la cîteva aspecte importante ale activității consiliului oamenilor muncii și biroului acestui organism: frecvența ședințelor în luniile noiembrie-decembrie 1975 și întreg anul 1976, problemele discutate în COM și în BCOM în aceeași perioadă, precum și planul de activitate al COM pe prim. I/1977. Autorul consideră că, dat fiind faptul că în cadrul tipologiei

problemelor discutate în COM, ceea mai mare frecvență a înregistrat-o capitolul „Diverse”, acesta ar fi și cel mai reprezentativ. Sintem de părere că „mult” nu este totușa cu „reprezentativ”, ci reprezentativ înseamnă ceea ce este mai important și din acest punct de vedere analiza separată a acestui capitol nu are o motivație formulată riguros.

Apreciem, totuși, interpretarea elementelor studiate și cuprinse în tabelul 13 ca fiind pertinentă din punct de vedere științific, majoritatea aspectelor critice constatațe, efectele acestora ca și măsurile de întreprins imediat și în perspectivă având un grad înalt de generalitate, care asigură utilitatea lor practică.

În capitolul care poartă titlul *Conducătorul unității și organismele de conducere colectivă* se acordă o atenție deosebită poziției și rolului triplu îndeplinit de acesta în calitate de președinte al Consiliului oamenilor muncii, cadre executiv și factor de reprezentare.

În acest sens, autorul subliniază responsabilitatea deosebită a conducătorului, având în vedere elementele de definire a rolului său în întreprindere. Stilul de conducere, coordonantele sistemului de lucru al conducătorului unității, ca și elementele de delimitare a conducerii colective de ceea cea individuală sunt celelalte aspecte ce au stat în atenția lui Mihai Dumitrescu, în efortul său de a formula cerințele practice pe care trebuie să le îndeplinească un bun conducător.

Deosebit de interesantă, sub raportul efectelor practice, ni se pare concluzia referitoare la optica conducătorului față de o importantă resursă – timpul: „Cauzele suprasolicitării și folosirii nerationale a timpului de muncă se cer studiate periodic și, pe cît posibil, cuantificate, pentru a se acționa în direcția eliminării lor” (pag. 92).

Analiza caracteristicilor funcționale ale conducerii colective îl conduce pe autor la tratarea unor probleme privind decizia colectivă (cap. III).

În această direcție semnalăm efortul depus de Mihai Dumitrescu pentru definirea tipurilor de decizii care se întâlnesc în activitatea organului de conducere colectivă. Subliniem, de asemenea, punctarea succintă a trăsăturilor originale ale concepției socialiste românești de conducere colectivă – caracterul deliberativ, gradul mare de extindere a principiului conducerii colective, instituționalizarea lui prin lege, interrelația dintre conducători și organisme de conducere colectivă situate la diferite niveluri de organizare, precum și compoziția organelor de conducere, elemente care asigură calitatea superioară și eficiența decizilor luate în colectiv.

Apreciem ca deosebit de interesant modelul logic de luare în colectiv a decizilor și precizările respective: „dintre etapele procesului decizional, participarea colectiv-deliberativă se realizează mai ales pentru analiza informațiilor, construirea variantelor și luarea deciziei. Se evidențiază – consideră autorul în continuare – o dată în plus ideea corelării contribuției colective cu cea individuală, corelându-se în acest fel părerea că toate etapele ce preced luarea deciziei se realizează în colectiv. Aceasta este un argument suplimentar și pentru înțelegerea imbinării răspunderii individuale cu cea colectivă” (p. 60–61).

Tot în acest capitol autorul prezintă rezultatele unei investigații referitoare la modul în care descurge activitatea decizională a unui număr de peste 100 directori generali și directori din unitățile economice (și aici atrage atenția omisiunea privind data și locul investigației, mai ales că în subcapitolele intitulate *Tehnologia deciziei colective și Limitele și dificultățile în luarea în colectiv a decizilor*, întreg materialul este structurat pe baza rezultatelor cercetării empirice. Cu atât mai neclară apare absența precizărilor respective, cu cît autorul dovedește în cea mai mare parte a volumului o profundă și serioasă cunoaștere a realităților concrete).

Sensul participării reprezentanților oamenilor muncii la conducere, ca și unele aspecte privind modul în care sunt alesi în COM, participarea la conducere, pregătirea, perfecționarea și nu mai puțin legătura lor cu colectivele reprezentante constituie tema Capitoului al V-lea. Autorul face din nou referiri la ancheta rămasă, dacă putem spune astfel, „anonomă”, ale cărei răspunsuri sunt reproduce și în acest capitol.

Analizând activitatea reprezentanților oamenilor muncii autorul are posibilitatea de a scoate în evidență o serie de factori care pot stimula sau inhiba participarea acestora la procesul de conducere. Astfel, una din importantele cerințe adresate reprezentanților oamenilor muncii în exercitarea conducerii colective este să contribuie la crearea unui sistem informațional și de comunicații continuu și în dublu sens de la și către oamenii muncii. Autorul revine mai amplu asupra acestei probleme atunci cind analizează caracteristicile informaționale ale COM-ului. În acest scop prezintă, cu referire directă la conducerea colectivă, modalitățile de informare, sistemul de prelucrare automată a datelor și tabloul de bord al conducerii. Autorul arată sintetic la sfîrșitul capitolului în ce constă apportul sistemului informațional la creșterea eficienței și autenticității conducerii colective: calitatea superioară și gradul ridicat de prelucrare a informațiilor, existența celorăși informații

ia toți membrii organismului de conducere colectivă, posibilitatea concentrării conducerii colective pe problemele importante, de ansamblu, cu caracter strategic etc.

Unul dintre cele mai interesante capitulo ale lucrării este cel referitor la metodele și tehniciile folosite în conduceră colectivă. Autorul consideră necesară în prealabil o prezentare sintetică a elementelor de strategie și tactică în conduceră colectivă (extrem de utilă atât pe plan teoretic cât și practic fiind în acest sens figura 19, ce cuprinde reprezentarea grafică a corelației dintre strategie, planificare și obiective).

Asemenea premize teoretice îl conduc pe autor la formularea unor cerințe pe care trebuie să le îndeplinească organismele de conduceră colectivă pentru a avea o eficiență economică sporită. O atenție specială este acordată în continuare utilizării metodelor și tehniciilor participative în conduceră colectivă, organizării reunuielor de lucru și finalizării activității respective.

Acest capitol al lucrării demonstrează pregnant rolul sporit pe care trebuie să-l aibă metodele și tehniciile moderne de conduceră în activitatea organelor de conduceră colectivă, oferind totodată un instrumentar practic de conduceră a cărui utilizare poate permite rezolvarea optimă a problemelor legate de stimularea participării, creșterea operativității, sporirea eficienței economice, creșterea responsabilității și reevaluarea rolului creațivității și inovației ca factori de eficiență a procesului de conduceră.

Ultima parte a lucrării oferă cîteva argumente și idei privind analiza diagnostică în conduceră colectivă, perspectiva acestei forme

de conduceră și unele elemente privind strategia de succes a conducerii colective a unităților economice sociale.

Aproape toate capituloile volumului au un pronunțat caracter tehnic, autorul folosind modalități diverse (grafice, scheme, tabele) prin care oferă cititorului într-un mod clar și ordonat argumente pentru înțelegerea procesului și modelelor de conduceră colectivă. În acest sens, nu este lipsit, credem, de importanță să subliniem că autorul se lasă uneori prea mult cucerit de ideea unei largi accesibilități, demersul său parcurgând în unele locuri drumul de la „claritate” la „simplism” și de la „sistematizare” și „ordonare” la „didacticism”.

Privită în ansamblu, lucrarea lui Mihai Dumitrescu, profesor la Academia „Ștefan Gheorghiu”, se impune ca o analiză științifică pertinentă, pe alocuri de o factură elementară, dar care abordează ansamblul problemelor caracteristice ale conducerii colective din țara noastră în acest moment, și care, dincolo de aspectele critice semnalate rămîne prin conținutul său fidelă scopului exprimat inițial, de a constitui un ghid practic util tuturor participanților la procesul de conduceră. Lucrarea este folosită, credem, în egală măsură și specialiștilor care se ocupă de studierea conducerii colective și în special psihosociologilor industriali. Subliniem acest lucru cu atit mai mult cu cît autorul a omis să evidențieze rolul important pe care îl au psihologii, sociologii și ceilalți specialiști în optimizarea muncii de conduceră colectivă, activitate social-psihologică prin însăși esență sa.

Florin Popa — Mișcan

I. MĂRCULESCU și N. NICHITA, **Serviciile și modernizarea economiei românești**, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1977

Orice domeniu al activității sociale trebuie studiat în contextul de ansamblu al elementelor care-l condiționează. Conform acestui principiu științific, analiza serviciilor, sector cu profunde implicații asupra activității economice, precum și asupra modului de viață al populației, nu poate fi realizată independent de celelalte sectoare ale economiei. Această cerință este pusă clar în evidență de lucrarea elaborată de I. Mărculescu și N. Nichita, care și-au propus „să sintetizeze evoluția serviciilor în țara noastră, să evidențieze amplificarea rolului și funcțiilor acestora în

perioada revoluției științifice și tehnice și — pe baza documentelor Congresului al XI-lea al P.C.R. — să relieveze tendințele și perspectiva serviciilor în perioada următoare” (p. 7).

După clarificarea unor noțiuni de economie politică, în capitolul I, sunt enumerați factorii care contribuie la dezvoltarea serviciilor în condițiile revoluției tehnico-științifice. Dintre factorii mai importanți care contribuie la dezvoltarea și amplificarea serviciilor în prezent, autorii enumera: dezvoltarea economico-socială; adâncirea diviziunii sociale a muncii; creșterea considerabilă a produc-

tivității muncii sociale; relația dintre gradul de instruire a populației și progresul general al societății; amplificarea funcțiilor economice ale statului și amplificarea fluxurilor internaționale în sfera serviciilor. În legătură cu aceasta, considerăm că trebuiau făcute referiri și la alți factori ca: mărarea veniturilor populației; schimbările demografice (ex. creșterea volumului populației, modificări în structura familiei etc.) precum și schimbările ce au loc în modul de viață al populației.

În urma definirii serviciilor, autori propun un nou sistem de clasificare a acestora „prin stabilirea unor corelații mai precise între clasele de servicii și gruparea acestora pe ramuri a activităților din cadrul economiei naționale” (p. 52). Din clasificarea generală a serviciilor (p. 60) și interdependența dintre acestea și celelalte sectoare ale economiei se pot stabili funcțiile serviciilor, funcții detaliate de autori în cuprinsul lucrării.

În capitolul II, după prezentarea marii diversități a opinioilor cu privire la cuprinderea activităților umane în sfera productivă și în cea neproductivă, autori expun poziția lor în această problemă.

Serviciile ca parte integrantă a existenței societății oamenesti, au menirea de a satisface anumite necesități ale oamenilor. Existența unor date referitoare la evoluția serviciilor, la evoluția nevoilor oamenilor precum și la consecințele pe care le implică utilizarea serviciilor ar fi putut duce nu numai la o analiză mai profundă a interrelației dintre sectoarele economiei, a intercondiționării dintre economic și social, ci și la o interpretare sociologică¹ adecvată a acestui sector. Desigur că unele date lipesc, dar acest inconvenient nu poate constitui un argument al neutilizării metodelor sociologice pentru obținerea unor informații necesare analizei și interpretării corecte, a transformărilor ce au loc la nivelul unor sectoare economice. Împărțirea verigilor economiei naționale în productive și neproductive, realizată pe baza metodologiei propuse de autori este corectă din perspectiva științei economice. Era necesară, totuși, o explicare a modului în care sfera neproductivă influențează asupra sferei productive. Această explicație având rolul de a pune în evidență intercondiționarea reciprocă dintre cele două sfere economice, ar fi fost de natură să înlăture

unele prejudecăți în legătură cu activitatea ce se desfășoară la nivelul sferei considerate ca neproductivă.

„Modificarea structurilor economice și sociale din țara noastră — aşa cum apare în capitolul III — s-a reflectat în sfera serviciilor, în primul rînd a serviciilor de producție, care sint, în cea mai mare parte, creații ale economiei sociale, apărute din necesitatea satisfacerii cerințelor modernizării economiei”.

Sfera serviciilor avind implicații directe asupra creșterii nivelului de trai al poporului, la Conferința Națională a P.C.R. din 1977 s-a stabilit pentru prestările de servicii către populație un program suplimentar² cu un ritm mediu anual în perioada 1976—1980 de 11,9 față de 11,0 cit era prevăzut în planul cincinal.

Intercondiționarea logică dintre creșterea gradului de complexitate și eficiență a economiei și creșterea rolului volumului, importanței și locului serviciilor de producție și de consum în structura economiei, este confirmată și de procesele ce se petrec la nivelul serviciilor în țările dezvoltate economic. În lucrare se arată că „criteriul fundamental al repartizării resurselor societății într-o sferă producției de bunuri materiale și sferă serviciilor îl reprezintă realizarea unei eficiențe economico-sociale maxime în ambele sfere, în vederea satisfacerii la un nivel maxim posibil a nevoilor societății și ale membrilor ei” (p. 121). Potrivit calculelor făcute de autori după datele cuprinse în documentele de partid se observă că „sfera serviciilor va deveni, sub aspectul ponderii populației ocupate în totalul populației active, cel de al doilea sector al economiei naționale, indicatorul respectiv dublindu-se într-o perioadă de două decenii (1970—1990) și ajungind la nivelul caracteristic în prezent unor țări dezvoltate din punct de vedere economic” (p. 125).

Previziunile autorilor referitoare la dezvoltarea unor servicii către populație, în strînsă corelație cu creșterea desfacerilor de mărfuri sint juste dar incomplete, întrucât nu iau în considerare influențele cauzale de modificările ce intervin în modul de trai, precum și virtualele schimbări de comportament ale populației. Din tabelul prezentat în lucrare la p. 39 se observă că în perioada 1939—1967 în S.U.A. s-au produs schimbări importante în cadrul unor servicii, schimbări influențate și de modul de viață a populației. Întrucât nu se poate conchide că din creșterea desfacerilor de mărfuri va rezulta cu necesitate și o creștere a cererilor de servicii, se impune ca

¹ Luerări ca: Maurice Halbwachs, *L'évolution des besoins dans les classes ouvrières*, Paris, 1933, și R. Richter și colectiv, *Civilizația la răscruce*, București, Edit. politică, 1970, au o bogată și importantă informație sociologică referitoare la problemele enumerate aici.

² Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 7—9 decembrie 1977*, București, Edit. politică, 1977.

previziunile în legătură cu acest fenomen să se facă numai pe baza unor studii temeinice de prospectare a pieței serviciilor, remarcă făcută de-a lungul și de autori în cuprinsul lucrării. Acest imperativ de natură științifică reiese în mod clar din indicația tovarășului Nicolae Ceaușescu referitoare la faptul că „perfecționarea continuă a raporturilor dintre producție și cerere, a sistemului de contractare pentru piață” reprezintă o problemă esențială care „nu poate fi lăsată la liberul arbitru al aparatului comercial, ea trebuie rezolvată prin consultarea largă cu participarea directă a maselor de oameni ai muncii”.

Remarcăm observațiile autorilor cu privire la „necesitatea stabilirii prin însuși planul național de dezvoltare economică și socială a volumului unui mai mare număr de categorii de servicii” (p. 180). Volumul serviciilor va trebui „să țină seama de dimensiunile și importanța acestuia în satisfacerea cerințelor populației” urmând ca grupele de servicii să conțină „activități apropriate sub aspectul valorilor de întrebunțare pe care le pot oferi populației” (p. 180). Referitor la oferta de servicii, autorii semnalază faptul că aceasta „se pierde în măsura în care nu este realizată” (p. 180) și că în acest sector oferta „reprezintă un element potențial, aflat într-o stare de aşteptare activă, capabil să producă în orice moment anumite efecte utile, respectiv anumite servicii, corespunzător solicitărilor populației” (p. 192). Poate că era oportun ca printre factorii care influențează dinamica pieței serviciilor să fie inclus și volumul desfacerilor la acele obiecte (de ex. mașini de cusut, aparatură de fotografiat etc.) care permit deschiderea unor ateliere particulare¹.

¹ Semnalăm că dintr-un studiu întreprins de Laboratorul de sociologie din I.P.C.T. a reieșit că în București, la nivelul anului 1976, aproximativ 44 % din totalul unităților de servicii erau reprezentate de sectorul particular.

Faptul că serviciile vor deveni în viitorul apropiat una din ramurile de bază ale economiei naționale constituie o realitate ce îndreptățește numeroasele remarcări pe care le fac autori cu privire la necesitatea unor studii de piață (cu caracter economic și sociologic), precum și la formarea unor cadre de specialitate cu pregătire superioară în domeniul serviciilor. Studiile de piață ar urma „să asigure nu numai modelarea ofertei și racordarea acesteia la cerințele pieței, ci și stabilirea modalităților de influențare a cererii ...” (p. 207). Aceste studii trebuie să fie de natură economică și sociologică, adică, pe lîngă studierea unor fenomene economice clasice ca cererea și oferta să aibă un caracter activ prin acțiunea de formare a gustului estetic și chiar prin ajutarea populației în înțelegerea funcționalității unor obiecte, fie ele noi sau vechi. Numai în urma prospectării pieței se pot emite decizii juste cu privire la problematica serviciilor. Decizii pentru acest sector trebuie să aibă la bază studii de economie, sociologie și urbanism. Aceasta, deoarece chiar și în condițiile existenței unui volum și a unei structuri corespunzătoare a serviciilor, se pot ivi deficiențe în satisfacerea cerințelor populației, dacă unitățile sunt amplasate rațional în teritoriu.

În finalul lucrării autori expun cîteva din metodele de studiere a pieței serviciilor pentru a demonstra necesitatea cuantificării fenomenelor dependente de cererea și oferta de servicii.

Apariția lucrării este binevenită atât prin bogăția de informații pe care o prezintă publicului, cât și prin aceea că pînă acum piața serviciilor a stat mai puțin în atenția literaturii economice de specialitate.

Trăilă Cernescu

AL. TĂNASE, **Cultură și civilizație**, București, Edit. politică, 1977

Continuind și ducind mai departe ideile prezente în alte lucrări, volumul pe care am dorit să-l discutăm aduce elemente noi și valoroase în dezvoltarea gindirii teoretice privind spinoasele și complexele probleme ale culturii și civilizației. Așa cum arată autorul, „cartea de față păstrează din *Introducere în filozofia culturii* și din *Culture-Civilisation-Humanisme* numai acele capitulo sau paragrafe în care

opiniile mele nu au suferit modificări. În cea mai mare parte cartea a fost însă restrucțuită și rescrisă din perspectiva celor două concepte fundamentale pentru orice filozofie a culturii” (p. 6).

Ne vom opri și noi la aceste două concepte, căutind a evidenția meritele reale ale lucrării în abordarea — din diverse unghiuri de vedere — a raportului dintre cultură și civilizație și

permășindu-ne a formula cîteva rezerve referitoare la unele aspecte particulare ale modului în care autorul rezolvă ampla problematică corelată analizei acestui raport.

De la început, dorim să remarcă ținuta elegantă și nivelul științific al demersului teoretic, bogata documentare și folosirea sa competență (în care, alături de necesarele demarcării critice față de unele teze, se prezintă cu multă conștiință etică contribuțiile altor cercetători în elucidarea subiectului), fapt ce dă valoare lucrării și face ca parcursul ei să fie atât instructiv, cât și plăcută.

Autorul se vede pus în situația de a-și preciza explicit unghiul de vedere din care va trata sensul conceptului de cultură, arătând că lucrarea va dezbată problema din perspectiva filozofică (p. 21). În mod fericit, pe parcursul tratării, autorul își largeste aria sa de interes, trecând și la unele considerații sociologice, în măsură a contribui la înțelegerea mai bună a realizării în practica socială nemijlocită a funcțiilor culturii și civilizației.

Dind culturii sensul de „Ansamblu de produse cumulative ale cunoașterii și practicii umane ...” (p. 21), se desprind următoarele momente constitutive ale acesteia: cunoașterea, valoarea, creația, comunicarea. Fiind de acord cu această tratare, credem că s-ar putea (și ar trebui) adăuga încă un moment: finalitatea (momentul praxiologic). De altfel, însuși autorul, discutind o serie de definiții date culturii accentua că „În toate aceste definiții, ca și în multe altele este reflectată eficiența practică a culturii, funcția sa socială transformatoare” (p. 17). Credem că finalitatea apare ca o dimensiune aparte a culturii abordată din perspectiva filozofică. Faptul devine evident, atunci cind ne referim la civilizație. După autor, civilizația reprezintă „sensul activ și funcțional al culturii, domeniul acțiunii, eficienței și pozitivității” (p. 157). Mai precis, civilizația este cultura în acțiune. „Cultura, în sens larg, este alcătuitură din două cicluri: a. un ciclu al creației și instituiri valorilor; b. un ciclu al circulației și realizării valorilor. Acest al doilea ciclu este tocmai civilizația, adică „cultura în acțiune” (p. 158). Subscriem la aceste teze, remarcind că, tocmai sub acest aspect, civilizația ar putea fi tratată în raport cu momentele de comunicare și (în plus) de finalitate ale culturii.

Dind civilizației sensul de cultură în acțiune, lucrarea deschide în fapt larga perspectivă sociologică de tratare a problemelor.

Funcțiile sociale ale culturii pot fi realizate doar în măsura în care valorile sale influențează acțiunea umană. Numeroase paragrafe ale lucrării se ocupă direct de procesul difuzării valorilor culturii. Însăși dimensiunea comunicării este caracterizată ca referindu-se

la „generalizarea socială și asimilarea critică a valorilor culturale, integrarea culturii în totalitatea praxisului social, realizarea funcției sale sociale, a rosturilor sale umane” (p. 22–23). De aici ar rezulta că autorul are, de fapt, în vedere elementul praxiologic, pe care-l subsumează însă celul de comunicare.

Dacă civilizația reprezintă cultura în acțiune, nu înseamnă că între ciclurile sale (după terminologia cărții) ar exista o legătură simplistă, de corespondență automată. Contradicțiile din cadrul culturii se manifestă și sub forma celor dintre cultură și civilizație. A discuta problemele actuale ale culturii și civilizației presupune să lăsăm în considerație structurile sociale care determină dezvoltarea și eficiența culturii. În primul rînd, este vorba de modul de structurare a culturii însăși, aspect din care autorul selectează problema locului și rolul științific în raport cu celealte componente ale culturii. În al doilea rînd, se impune atenției raportul dintre cultură – în ansamblu său – și structura socială, lucrarea propunându-și a dezbată problema calității vieții.

„Axa valorică a lumii moderne o constituie știința” (p. 161). A afirmă acest fapt nu este în măsură să da un răspuns, ci mai degrabă, să genereze numeroase întrebări deosebit de acute privitoare la natura efectelor produse de știință, la mecanismele sociale de determinare a acestor efecte, la puterea societății de a controla sau nu aceste mecanisme etc. Autorul folosește termenul de „ideologia științei”, ca referindu-se la scopurile și sensul social și axiologic al științei (p. 173), cu ajutorul căruia analizează modalitățile diferite de dezvoltare și folosire a științei în diversele societăți. Credem că acest termen este foarte potrivit și eficient, tot așa cum și cel de „școlul culturii” (p. 162) ar fi o reală acoperire ontologică și eficientă epistemologică.

Contradicțiile care pot apărea (și apar) în cadrul culturii reflectă contradicțiile sociale, diferențele elemente ale culturii fiind purtătoare unor mesaje sociale, a unor forțe sociale contradictorii. Concordanța sau dezechilibru, posibile între elementele componente ale culturii, se cer și ele apreciate nu abstract, ci în raport cu sensul progresului social căci „Nu orice dezechilibru este un indice de criză, există și stări de echilibru static care trădează un conservatorism mai nociv decât dezechilibru vremelnic pe care-l provoacă transformări revoluționare rapide ale structurilor de bază și ale suprastructurilor culturale” (p. 172). Din păcate, analiza propriu-zisă a dinamicii culturii, a raporturilor dintre elementele sale este uneori prea abstractă, pierzindu-se din vedere semnificațiile sociale ale mișcării contradictorii în cadrul culturii (raportul

știință-tehnologie-societate, unitatea dintre știință și umanism).

Meritorie ni se pare și analiza raportului dintre cultura socialistă și calitatea vieții. Problemele calității vieții au generat abordări diverse. Al. Tănase aduce o reală contribuție în acest domeniu, evidențiind dimensiunea culturală a calității vieții sau implicația culturii asupra calității relațiilor umane în socialism. „Dacă civilizația este un mod de a fi al culturii, mai exact un mod de structurare a acesteia în planul acțiunii, al praxisului, al comportamentului și trăirilor afective, cu o dublă deschidere — spre prezent și spre viitor — calitatea vieții este rezultanta cea mai pregnantă și sintetică a acțiunii culturale a culturii devenită civilizație” (p. 312—313). Din perspectiva culturii calitatea vieții capătă o semnificație bogată și complexă, tot așa cum din perspectiva calității vieții cultura „încetează a fi principiu sau ideal către care tindem, devenind sistem funcțional, heteronom, de valori care modeleză, reconfigurează existența socială și individuală a omului” (p. 317).

Meritind, poate, un spațiu mult mai larg, analiza calității vieții în socialism prilejuieste autorului unele considerații sociologice valoroase. Lucrarea subliniază că conceptul de

calitate a vieții se referă, în primul rînd, la aspectele ontologice, afectînd modul existențial al individualității umane în cuprinsul unei civilizații. Ceea ce am vrea să remarcăm însă, se referă la evidențierea și discutarea dimensiunii subiective a calității vieții. Mai puțin prezentă în numeroase studii, dimensiunea subiectivă, aducînd în discuție problematica concretă a omului „cu trăirile și emoțiile sale, cu sensibilitatea și năzuințele sale” (p. 323), reliefiază sensul social real al conceptului de calitate a vieții. Calitatea vieții nu este doar un „cadru” de trăire a omului, ci exprimă însuși conținutul vieții umane, creativitatea sa, gradul său de libertate, împlinirea scopului și aspirațiilor indivizilor. În civilizația socialistă, calitatea vieții ne apare ca o anumită structurare a societății în care omul se poate ridica liber și deplin la o creațitate conștientă și plenară. Civilizația socialistă înseamnă o anumită calitate a vieții, o anumită calitate a relațiilor umane bazate pe valorile culturii sociale și capabile a stimula creația acestor valori.

Lucrarea semnată de Al. Tănase ridică numeroase probleme, oferă soluții și incită pe cititor la meditație.

O. Hoffman

TRAIAN HERSENI, *Forme străvechi de cultură poporană românească*. Studiu de paleoetnografie a ceteilor de feciori din Țara Oltului, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1977

Traian Herseni s-a impus ca unul dintre sociologii care își intemeiază demersul teoretic atât pe fundamente teoretice propriu-zise, filozofice și sociologice, cit și pe un bogat material faptic, rod al unor indelungate și stăruitoare cercetări de teren. După ce în ultimii ani a publicat, printre altele, *Prolegomenă la teoria sociologică* (Edit. științifică, 1969), *Sociologia literaturii* (Edit. Univers, 1973), *Sociologia industrială* (Edit. didactică și pedagogică, 1974), *Sociologia limbii* (Edit. științifică, 1975), prin recentul volum — *Forme străvechi de cultură poporană românească* — autorul revine la o preocupare mai veche dar constantă — cercetarea unor forme arhaice de cultură, proprii comunităților sătești din țara noastră. Problematica formelor străvechi de cultură — reconstituite pe baza cercetării nemijlocite a ceteilor de feciori — este abordată dintr-o perspectivă multi-și interdisciplinară, din unghiul de vedere al socio-

logiei, istoriei, etnografiei și folclorului, psihologiei sociale și.a. Este abordată, astfel, o tematică de larg interes teoretic și practic, atât pentru cercetători, cit și pentru activiștii culturali și publicul larg.

După cum mărturisește însuși autorul, „cartea se intemeiază în afara izvoarelor bibliografice, pe o seamă de cercetări personale, de teren, încă nepublicate, privind cetele de feciori din diferite părți ale țării. Cele mai importante cercetări de teren au fost efectuate între anii 1928—1938 în cele 68 de sate ale „Țării Oltului” (p. 5). Obiectivul urmărit în aceste cercetări l-a reprezentat reconstituirea formelor vechi de cultură „poporană” la cetele de feciori din „Țara Oltului”, acordind totodată, atenție și altor forme de cultură similare pe de întreg cuprinsul țării noastre. Cetele de feciori reprezentau organizații de instruire și educare a tinerilor în vederea integrării lor în viața colectivităților sătești.

Traian Herseni susține *posibilitatea* și necesitatea unei noi metode în știința culturii poporane românești, a celei vechi și străvechi, care să pornească nu numai dinspre trecut spre prezent, ci să urmeze și drumul invers, dinspre materiale etnografice și folclorice actuale înregistrate pe viu, spre cele de altădată, fatal mai puțin cunoscute și înțelese*. De aici concluzia că „una dintre cele mai importante sarcini ale etnografiei și folcloristicii românești, pentru o bună perioadă de timp, este să culeagă materiale arhaice, rămășițe ale unor vechi forme de viață socială și culturală arhaică românească, care datorită progresului accelerat social, economic și cultural se află într-un proces rapid de disoluție” (p. 100). Astfel de „supraviețuiri” permit, în cazul de față, reconstituirea formei mai vechi a cetelor de feciori, a obiceiurilor legate de ele. Studiul „pe viu” al cetelor de feciori a permis autorului reconstituirea unor vechi forme de cultură spirituală și chiar de viață socială pe care arheologia, cu mijloacele ei exclusiv materiale, nu le poate determina.

Realizarea acestui dificil obiectiv presupune înregistrarea și cunoașterea temeinică a faptelor etnografice, folcloristice, psihologice etc., ca bază pentru elaborarea unor principii, idei, teorii generale.

Folosind metoda materialismului istoric, Traian Herseni arată că obiceiurile, datinile, tradițiile legate de cetele de feciori trebuie să exprime, într-un fel sau altul, structura economică, relațiile de producție proprii etapei istorice în care acestea au apărut și s-au dezvoltat. Totodată, în opera de reconstituire a trecutului putem să pornim de la cercetarea nemijlocită a cetelor de feciori spre structura social-economică, care le-a generat, altfel spus, nu numai de la cauză la efect, ci și de la efect la cauză, după faptele sociale pe care le putem cerceta nemijlocit.

Materialul existent referitor la cetele de feciori este analizat și interpretat, în primul rînd, din perspectiva psihoso-sociologică: analiza oamenilor, faptelor, expresiilor orale, măștilor, așa cum au fost înregistrate pe teren. În al doilea rînd, studierea culturii arhaice, determinarea exactă a aspectelor profane față de cele religioase, pe baza analizei pe viu a materialului faptic, cu semnificația fiecăreia dintre ele în viața satelor cercetate – interpretare etnografică. A treia operație este raportarea diferențelor elemente suprastructurale

* În legătură cu importanța unui asemenea demers vezi și H.H. Stahl, *Tehnică monografică sociologică*, București, 1934; Idem, *Contribuții la studiul satelor devălinașe românești* 3 vol., București, Edit. Academiei, 1958, 1959, 1965; *Nerej, un village d'une région archaïque* (3 vol.), București, Institut de Sciences Sociales Roumanie, 1939.

la structura economică din care, în chip firesc, au trebuit să derive, și pe această bază căutarea originilor mai îndepărtate ale lor în diferite epoci istorice; în sfîrșit, a patra operație, schițarea unei sinteze provizorie a problemei cetelor de feciori**.

Întreaga analiză, desfășurată pe parcursul a peste 300 de pagini, cu o impresionantă bibliografie, adusă la zi***, îl conduce pe Traian Herseni – în continuarea și completarea teoriei lui Vasile Pârvan asupra Pantheonului dacic –, spre formularea, în capitolul *Un inceput de sinteză*, a citorva, modest denumite „ipoteze”, spre reconstituirea unui cult, cel al pădurii de brad și al unei mame străvechi al acestei păduri, ca și a unui cult al grinelor și al unei mame de tip arhaic, *muma-pămintului*, primul cult fiind legat de crescătorii de animale și păstori, cel de-al doilea fiind legat de agricultori.

În această ordine de idei, cetele de feciori din „Tara Oltului” își aveau rădăcina în acele asociații juvenile, caracterizate printr-un puternic cult al mamei și al fiului, altul decit cel creștin, de un cult al vinului, al tinereții eterne, al nemuririi, deci de vechi credințe autohtone geto-dacice și în general tracice, chiar cu elemente foarte vechi, pre-indo-europene.

Opunindu-se atât curentului latinizant cit și celui slavizant în interpretarea genezei și evoluției culturii noastre populare, întreg demersul teoretic pledează convingător pentru soluția materialist-istorică pe care autorul o împărtășește în mod deschis: „Nici un popor nu păstrează și nu împrumută elemente de nici un fel, decit cu totul superficial și trecător (pe modelul modei, nu al datinei), dacă ele nu corespund unor nevoi proprii, de natură structural-funcțională... fiecare popor își creează formele sale de viață după modul de producție și condițiile de viață istoric determinante, în așa măsură încit împrumuturile înseși sunt adaptate și restructurate original, creator, după structura și nevoile lui specifice” (p. 100, 101).

Iancu Filipescu

** Vezi p. 101. Din această perspectivă, volumul este structurat în următoarele capitulo: I. Baza documentară; II. Probleme vechi și probleme noi; III. Interpretări psihoso-sociologice; IV. Interpretări istorice și etnografice; V. Interpretări istorice și etnografice (II); VI. Un inceput de sinteză.

*** Dintre contribuțiile nemenționate amintim și: I. Chelcea, *Organizarea tradițională a tineretului în viața satelor noastre* în „Revista Fundațiilor”, IX, 1942, nr. 5; Idem, *Lăturenil, Contribuții la istoria societății tradiționale a românilor*, în „Apulum”, VI, 1967, p. 503–536.

SEPTIMIU CHĒLCEA, Metode și tehnici de cercetare sociologică
 (Caiet de aplicații practice), Academia „Ștefan Gheorghiu”, Catedra
 de sociologie, 1977

Catedra de sociologie „Academiei „Ștefan Gheorghiu” a publicat recent sub semnătura conf. univ. Septimiu Chelecea un *Caiet de aplicații practice*, conceput — în intenția autorului — ca „un instrument de lucru menit să contribuie la activizarea și individualizarea activității din seminar”.

Structurat într-o formă tematică riguroasă, sintetică și economicoasă — în funcție de profilul programelor cursurilor de *Introducere în sociologie. Metode și tehnici. „Caietul”* cuprinde 16 teme dezvoltate de autor în ordinea creșterii complexității problemelor metodologice abordate.

Astfel, dacă în primele două capitole (*Programul P.C.R. de făurire a societății sociale multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism și sarcinile actuale ale cercetărilor sociologice de teren și Cunoașterea comună și cunoașterea științifică a faptelelor, formelor și proceselor sociale. Rolul teoriei sociologice în cercetarea concretă. Valoarea ipotezelor în cercetarea sociologică empirică*) sunt formulate exerciții și întrebări pe marginea unor probleme de introducere în metodologia investigației sociologice, în celelalte capitole logica prezentării face posibilă o aprofundare treptată a problemelor din ce în ce mai complexe — legate de aria largă și diversificată a tehnicielor și metodelor sociologice, a demersurilor științifice care circumscrisă teoria și practica cercetării din domeniul sociologiei.

Formulind într-o manieră accesibilă fără nici o tentă de simplificare sau vulgarizare, însă, — diferite seturi de întrebări referitoare la problemele : a. analizei conceptuale și operaționalizării ; b. traccerii de la indicatori la indice, interșanțabilității lor ; c. analizei variabilelor, analizei multivariate și celei factoriale ; d. metodelor și tehnicielor de culegere și

ordonare a datelor (observația, analiza documentară, analiza de conținut, ancheta sociologică, chestionarul și interviul sociologic, tehniciile de scalare, analiza panel, experimental, tehniciile sociometrice și metoda testării), autorul se relevă a fi un profund cunoșător al domeniului, ca și un subtil pedagog, capabil să ofere schematic elementele unor aplicații practice intensive, cu rol euristic.

Împărtășind generos din experiența sa de cercetător, și mai ales, de metodolog avizat, cunoștințe care fac apel la domeniul statisticii sociale, al modelării și formalizării matematice, S. Chelecea se raportează permanent la un plan concret de înțelegere, ilustrările și exemplificările fiind prezente în tot cursul lucrării.

Propunându-și inserarea acestor exemplificări în continuarea prelegerilor, pentru adincirea cunoștințelor studenților, autorul procedează, totodată, la o selecție riguroasă a aspectelor enunțate ca și a bibliografiei propuse pentru fiecare temă, în funcție de criteriul — el însuși fondat științific — al reprezentativității.

Salutind inițiativa de elaborare a unui caiet de aplicații practice capabil să completeze nenumăratele probleme sau dificultăți inerente, care pot interveni în cursul unor seminarii sau prelegeri de metodologie sociologică, considerăm necesară generalizarea ei și în alte instituții de învățămînt superior, pentru a putea oferi studenților sau cursanților un ghid cu repere de orientare în utilizarea și înțelegerea metodologiei sociologice, nu ca scop în sine, ci ca fiind integrată demersului mai larg al teoriei și practicii investigației sociale.

Sorin M. Rădulescu

JOSEF SCHMID, Einführung in die Bevölkerungssoziologie
 (Introducere în sociologia populației), cu colaborarea lui Helmut
 Bauer și Bettina Schattat, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinebeck
 bei Hamburg, 1976, 333 p

Obiect prin excelență de studiu interdisciplinar populația a fost considerată aparținind, pe rînd, diferitelor științe care, într-un grad sau altul, se ocupă cu problemele ei. Istoria demografiei este semnificativă sub acest raport¹. Dacă de la apariția ei, pe

vremea lui John Graunt (1662), demografia era sinonimă cu statistică, perioada modernă astăzi la eliberarea ei din „slavia statistică” și la constituirea ei în știință relativ auto-

An Inventory and Appraisal (eds. Ph. Hauser și O.D. Duncan), Chicago, 1963; de asemenea : U.N.E.S.C.O., Les sciences sociales dans l'enseignement. Demographie, Paris, 1958.

¹ A se vedea : F. Lorimer, *The Development of Demography*, in *Study of Population*.

nomă. Cu toate acestea, nici astăzi statutul demografiei nu este pe deplin clarificat, ceea ce de fapt se întâmplă și cu alte științe. Explicația trebuie căutată în mai multe imprenări. Fenomenele demografice dispun de o dublă calitate: ele sunt biologice și sociale, ceea ce a făcut ca în istoria studiului populației să se succedă faza de „biologizare” cu cea mai recentă de „sociologizare”. În concepția americană, de pildă, demografia sau, mai pe larg, studiul populației este considerată ca o ramură a sociologiei. În al doilea rînd, demografia a făcut progrese remarcabile în ce privește aparatul său conceptual și metodologic, constituind un corp bine încheiat și pe care trebuie să-l folosească orice știință ce se ocupă de populație. Avem în vedere modelele fundamentale ca tabela de mortalitate, tabela de nupțialitate, tabela de fertilitate, modelele de populație stabilă (A.J. Lotka), modelele de proiecțare demografică etc.

În al doilea rînd, în epoca contemporană fenomenele demografice au devenit tot mai complexe, condiționarea lor socială, economică, culturală tot mai evidentă, ceea ce a impus unor științe sociale, precum sociologia și economia, să lărgescă și să adinsească analiza fenomenelor demografice. Interpretarea sistemică – trăsătură majoră a științei contemporane – s-a instalat și în studiul populației, integrind un număr mare de variabile și solicitând informații furnizate de mai multe științe. Concluzia cea mai semnificativă ce se desprinde din analiza situației actuale a studiului populației este aceea că nu se pot formula concluzii valide în absența unor teorii, că explicația trebuie transferată în zona factorilor social-economici. Aceastul s-a deplasat semnificativ de la *descrierea* fenomenelor demografice – specificitatea demografiei sau analizei demografice – spre *analiza cauzală*, revenindătă de sociologia populației.

Lucrarea pe care o recenzăm, *Introducere în sociologia populației*, oferă o lectură din cele mai instructive și prilej de reflecții pe marginea studiului actual al preocupărilor legate de populație, Josef Schmid definește *sociologia populației* ca având „drept conținut studiul condiționării (Verursachung) sociale a datelor statisticice demografice” (p.11), în timp ce demografia se ocupă de „măsurarea practică a fenomenelor demografice și mai puțin de stabilirea cauzelor sociale și politice ale acestora”. Mai detaliat – arată autorul – „sociologia populației se ocupă de diferențele forme ale creșterii populației, natalității și mortalității în cadrul unei națiuni ca și la scară mondială și cercetează cu acest prilej

modul în care aceste fenomene sunt determinate de standardul social și economic al unei societăți².

Autorul mărturisește că lucrarea este o încercare de a reînnoda firul tradiției sociologiei istorice germane, întrerupt prin moartea ultimului mare demograf și sociolog, Gerhard Mackenroth (1903 – 1955), autorul unei remarcabile lucrări: *Bevölkerungslehre. Theorie, Soziologie und Statistik der Bevölkerung*, 1953 (Doctrina populației. Teoria, sociologia și statistică populației). Ea vădește în același timp preocuparea de a sincroniza sociologia populației cu progresele ei contemporane, în special cu cele realizate de sociologia americană.

În optica acestei concepții, lucrarea urmează un plan specific potrivit căruia materia este expusă astfel: I. Istoria gindirii în știința populației; II. Istoria populației și a mortalității; III. Sociologia fertilității; IV. Modele demo-economice; V. Structuri generative și transformări sociale.

În examinarea teoriilor despre populație, autorul stăruie asupra concepțiilor lui Malthus și pune în lumină contribuția lui K. Marx la interpretarea științifică a problemelor populației, punct de vedere împărtășit și de W. Sombart, K. Mayer și alții. Această contribuție ar consta din următoarele: înălțarea naturalismului în gindirea socială, demonstrarea existenței unor legi ale populației, determinante istorice; existența unei legi a populației specifică modului de producție capitalist, folosirea metodei economiei politice ca metodă a analizei demografice. După ce subliniază că Marx a situat definitiv problema populației pe tărîmul social și economic, J. Schmid arată că această concepție a fost esențială pentru nașterea sociologiei populației în secolul al XX-lea (p. 43).

Un loc aparte este rezervat în lucrare expunerii teoriilor structurale ale sociologiei istorice germane și concepției sistemice a sociologiei americane a populației, cunoscută și sub denumirea de „demografie socială”.

În cap. II se examinează istoria populației și a mortalității, prin prisma acelorași considerente istorice și sociale. Notabile sunt ideea perioditării istoriei populației în raport cu evoluția socială și economică, precum și analiza mortalității pe baza diferențierii ei în raport cu caracteristicile sociale și economice.

Problema fertilității – ca problemă fundamentală a demografiei și sociologiei – este amplu examinată în cap. III, scris de Helmut Bauer. Să consemnăm faptul că autorul se referă atât la nivelul macroanalitic (societatea) cit și la cel microanalitic (familia) și că să sint prezentate teoriile moderne asupra fertilității, anotimpurile cele mai recente, inclusiv studiile recente asupra „valorii copilului”.

² Nora Federici (Roma), *Demografia*, în „Viitorul social”, an III, nr. 2, 1974.

Cap. IV. „Modele demo-economice”, scris de Bettina Schattat, expune interrelația dintre creșterea demografică și dezvoltarea economică, fiind inventariate cele mai cunoscute modele (S. Kuznets, A.J. Cocoale și E. Hoover, S. Enke), modelele recente ale creșterii economice, modelele referitoare la costul și valoarea copilului, la mărimea optimă a familiei.

Un deosebit interes prezintă cap. V „Structurile generative și transformările sociale”. Noțiunea de „structură generativă”, preluată de la G. Mackenroth, semnifică „o structură (Gebilde) ratională (sinnhaft) de elemente reciproc condiționate ale comportamentului generativ care împărtășesc cu celelalte sfere ale comportamentului social același orizont al concepției sociale și al întelegerii” (p. 256). Această idee, de mare profunzime, a lui Mackenroth, oferă o interpretare sistemică a raportului dintre fenomenele demografice și cele sociale, fiind reluată, în ultimii ani, de diferiți sociologi și demografi (K. Davis, J. Blake, de pildă). „Structura generativă” este sinonimă – arată J. Schmid – cu „modul populației” (Bevölkerungsweise), poate mai curind, cu „modelul de comportament demografic”, în sensul cel mai larg. Din acest capitol reținem clasificarea structurilor generative la nivelul macrostructurilor și microstructurilor, precum și o expunere excelentă a teoriilor despre tranziția demografică, una din cele mai importante probleme ale contemporaneității.

În felul în care sunt expuse problemele și formulate argumentele, apare convingătoare – în concepția autorului – legitimitatea unei sociologii a populației, fără ca aceasta să însemneze limitarea sau desfințarea demografiei. Discuții în jurul obiectului demografiei s-au desfășurat și, probabil, se vor mai desfășura³. O delimitare între demografie și celealte discipline – în primul rînd, cu sociologia – trebuie întreprinsă prin definirea specificității obiectului și metodei demografiei, așa cum au propus, în 1973, demograful francez R. Pressat și demograful danez P.C.M. Matthiessen. În această optică, demografia sau analiza demografică ar avea ca obiect populația.

ca ansamblu de reînoire, redus la variabilele demografice – natalitatea, mortalitatea, nupțialitatea – cu metode specifice care să pună în evidență frecvența evenimentelor demografice, legătura dintre ele, raporturile dintre stocurile de populație și fluxurile demografice, în interpretare sistemică. Perfectionând și imbogățind metodele sale, adincind aria de analiză a variabilelor demografice, demografia pune la dispoziția celorlalte științe și, în primul rînd, a sociologiei și economiei o informație riguroasă prelucrată și analizată cu privire la populație și evenimentele demografice. „Intersecțarea” sistemului „populației” cu sistemul „societății” generează un domeniu nou: cel al „demografiei sociale” sau al „sociologiei populației”, tributar deopotrivă analizei demografice și sociologiei. Numai în felul acesta se creează condiții pentru o analiză cauzală, aprofundată a proceselor demografice, situate în cadrul lor firesc, acel al contextului social-economic⁴.

Lucrarea prof. Josef Schmid este o elocvență ilustrare a unui asemenea demers modern. Ea se integrează, deopotrivă, în tradiția clasică a statisticii populației și a demografiei germane, ilustrată, în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, de nume ca W. Lexis, R. Böckh, G.F. Knapp, R. Kuczynski, mai recent de Hans Harmsen, R.v. Ungern-Sternberg, Hermann Schubnell, precum și în tradiția sociologiei istorice și a doctrinei populației, ilustrată de o întreagă pleiadă de sociologi și economisti, în secolul al XIX-lea, iar în ultimele decenii, de G. Mackenroth.

O excelentă impresie produce informația foarte cuprinzătoare privind teorile și modelele în studiu populației pe care o valorifică autorul, expunerea clară și convingătoare a tezelor și concluziilor, interpretarea sistemică a fenomenelor populației. Lectura cărții se va dovedi foarte utilă sociologului ca și demografului, economistului ca și politologului, într-un cuvînt, tuturor celor ce se ocupă de problemele populației într-un spirit științific interdisciplinar.

Dr. Vladimir Trebici

³ În literatura noastră: Vl. Trebici, *Demografie și statistică demografică*, în „Revista de statistică”, nr. 2, 1966; G. Retegan și Vl. Trebici, *Probleme ale învățămîntului și cercetării în demografie*, în „Revista de statistică”, nr. 5, 1974.

⁴ Se remarcă și în literatura țărilor socialiste încercări de a statua o disciplină mai cuprinzătoare decît demografia, sub denumirea de „teorie a populației”: un exemplu este concepția prof. D. Valentei (U.R.S.S.).